

DOI: 10.59560/18291155-2023.3-225

ՍԱՄՎԵԼ ՀԱԿՈՐՅԱՆ

*«Սահմանադրական դատարանի
իրավախորհրդատվական
վարչության փորձագիտական-
վերլուծական բաժնի գլխավոր մասնագետ»*

**ՁԵՐԲԱԿԱԼՄԱՆ ԻՐԱՎԱԶԱՓՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

Ամփոփագիր

Աշխատանքը նվիրված է ձերբակալման իրավաչափության դատական երաշխիքներին: Նոր ընդունված ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը հիմնարար փոփոխությունների է ենթարկել ձերբակալման կառուցակարգերը, ուստի ներկայացվող հոդվածում քննարկվել են ձերբակալման իրավաչափության հետ կապված որոշ հիմնահարցեր, որոնց հիման վրա ներկայացվել են կոնկրետ առաջարկություններ՝ նոր օրենսգիրքը ավելի դյուրին կիրառելու համար:

Սահմանադրությամբ ամրագրված նպատակներին հասնելու համար պետությունը, պիտանի և անհրաժեշտ միջոցների կիրառմամբ, կարող է համաչափորեն սահմանափակել անձանց հիմնարար իրավունքներն ու ազատությունները: Որքան ավելի ինտենսիվ է անձի հիմնական իրավունքների և ազատությունների սահմանափակումը, այնքան ավելի է մեծանում սահմանափակումը հիմնավորելու բեռը¹:

Սահմանափակման ենթակա հիմնարար իրավունքներից է նաև անձի ազատության իրավունքը: Ազատության իրավունքի սահմանափակման միջոց է անձի ձերբակալումը՝ անազատության մեջ պահելը, ինչպես նաև մեղադրյալի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելը:

¹ Հիմնարար իրավունքների և ազատությունների համաչափ սահմանափակման մասին ավելի մանրամասն տե՛ս Սահմանադրական դատարանի 2020 թվականի հունիսի 18-ի ՍԴՈ 1546 որոշումը:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 3(111)2023
◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
◆ ՍԵՂԵԿԱԳՐԱՆ 225

Գործող ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը¹ (այսուհետ՝ նաև Օրենսգիրք), էական փոփոխությունների ենթարկելով քրեական դատավարության փուլային կառուցվածքը, սահմանում է մի շարք նորամուծություններ, որոնք վերաբերում են ձերբակալման կառուցակարգերին:

Նոր օրենսգրքի դեռևս բավականաչափ «հղկված» չլինելու պայմաններում սույն աշխատությունն էլ ավելի արդիական է դառնում:

Հիմնաբառեր. ազատություն, իրավունք, իրավաչափություն, ձերբակալում, որոշում, սահմանափակում:

1. Ձերբակալման իրավաչափության վիճարկման վերաբերյալ

հարուցած վարույթի մասին: Օրենսգիրքը դատարաններին պարտավորեցնում է կալանավորման հարցը քննարկելիս ստուգել նաև ձերբակալման իրավաչափությունը: Այս համատեքստում ուշադրության է արժանի այն իրավիճակը, երբ մինչև անձի նկատմամբ խափանման միջոց կիրառելու մասին քննիչի միջնորդությունն ստանալը ներկայացվում է անձի ձերբակալման իրավաչափության դեմ բողոք, որտեղ չկա հիմնավորում անձի կյանքին սպառնացող վտանգի, կամ նրան խոշտանգման ենթարկելու մասին: Նման պայմաններում², առաջնորդվելով Օրենսգրքի 305-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 3-րդ կետով, Դատարանը դատական նիստում բողոքը պետք է քննարկի ոչ շուտ, քան հինգ, և ոչ ուշ, քան տասն օրվա ընթացքում: Ենթադրենք՝ ձերբակալման վերաբերյալ բողոքն ստանալուց հետո դատարանն անհապաղ որոշում է կայացնում ձերբակալման իրավաչափության վիճարկման վարույթ հարուցելու մասին և դատական նիստ է նշանակում՝ բողոքը ստանալու 7-րդ օրը: Բողոքն ստանալու հաջորդ օրը քննիչի կողմից ներկայացվում է նույն անձի նկատմամբ խափանման միջոց կիրառելու մասին միջնորդություն, որը նույն օրը քննվում է այլ նախագահողի կազմով: Ենթադրենք՝ դատարանը հաստատում է տվյալ անձի իրավունքների խախտումը և ամբողջությամբ բավարարում է քննիչի միջնորդությունը (ըստ էության, էական չէ, թե ինչ հետևության կհանգի դատարանը, կարևորը՝ ձերբակալման իրավաչափությունը քննարկելու հանգամանքն է): Այլ խոսքով՝ խափանման միջոց կիրառելու մասին քննիչի միջնորդությունը քննարկելիս դատարանն

¹ Ընդունվել է 2021 թվականի հունիսի 30-ին, ուժի մեջ է մտել 2022 թվականի հուլիսի 1-ին:
² Խոսքը գնում է Օրենսգրքի 305-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերով սահմանված դեպքերի բացակայության մասին:

ստուգում է նաև ձերբակալման իրավաչափությունը: Նման պայմաններում հարց է առաջանում՝ ինչքանո՞վ է ողջամիտ և իրավաչափ քննարկել ձերբակալման իրավաչափության վիճարկման դեմ բողոքն այն պայմաններում, երբ արդեն նշանակված դատական նիստից 6 օր առաջ այլ նախագահողի կազմով դատարանն այն քննարկել է: Այլ խոսքով՝ արդյո՞ք առաջին ատյանի դատարանը կարող է կրկին քննարկման առարկա դարձնել այն հարցերը, որոնց վերաբերյալ առկա է նույն դատարանի (այլ նախագահող դատավորի կազմով) կողմից հրապարակված, ուժի մեջ մտած և չբեկանված դատական ակտ: Կարծում ենք, որ նման հարցերի կրկին քննարկումն անթույլատրելի է: Վերը հիշատակված իրավիճակում ձերբակալման իրավաչափության վիճարկման վերաբերյալ հարուցած վարույթը կարճելու հնարավորություն ընձեռելը լիովին արդարացված կլիներ և կբացառեր ժամանակի և ռեսուրսների անտեղի վատնումը:

Այնուամենայնիվ, գործնականում նման իրավիճակները կարող են լուծում ստանալ վարույթի հանրային կամ մասնավոր մասնակիցների գործողությունների արդյունքում: Մասնավորապես՝ մինչև դատական նիստը կամ դատական նիստի ընթացքում վարույթի մասնակիցները կարող են դատարանին ներկայացնել խափանման միջոց կիրառելու մասին դատարանի որոշում, որտեղ քննարկվել է նաև ձերբակալման իրավաչափության հարցը: Նման իրավիճակում այլ բան, քան ձերբակալման իրավաչափության վիճարկման վերաբերյալ բողոքը մերժելը դատարանին չի մնում:

Միևնույն ժամանակ հարկ ենք համարում անդրադառնալ դատական երաշխիքների փուլում բողոքն առանց քննության թողնելու¹ և հարուցած վարույթը կարճելու մասին² որոշումներ կայացնելու դատարանի լիազորություններին: Օրենսգիրքը, որոշակի նախապայմանների առկայության դեպքում, այնուամենայնիվ լիազորում է դատարաններին կայացնել հարուցած վարույթը կարճելու և այն առանց քննության թողնելու հնարավորություն, սակայն պետք է պարզել, թե դրանք որքանով են կիրառելի ձերբակալման իրավաչափության վիճարկման վերաբերյալ հարուցած վարույթներին:

¹ Տե՛ս ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 156-րդ հոդվածի 6-րդ մասը:

² Տե՛ս ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 303-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

Այսպես. Օրենսգրքի 156-րդ հոդվածի վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ ներկայացված բողոքը¹ դատարանը կարող է թողնել առանց քննության այն դեպքում, երբ այն բերել է բողոք բերելու իրավունք չունեցող անձը, ժամկետանց է, չի պարունակում նշում բողոքարկվող վարութային ակտի մասին կամ ստորագրված չէ:

Վերը հիշատակված պայմաններն անհերքելիորեն իրենցից ենթադրում են բողոք ներկայացնելու ձևական պահանջների չպահպանում, որի հետևանքով էլ դատարանը կարող է որոշում կայացնել բողոքն առանց քննության թողնելու մասին:

Վերոգրյալ վերլուծությունների պայմաններում կարող ենք արձանագրել, որ բողոքն առանց քննության թողնելու մասին որոշում դատարանը կարող է կայացնել ներկայացված բողոքի ձևական պահանջները պահպանված չլինելու դեպքում, ուստի ձերբակալման իրավաչափության վիճարկման վերաբերյալ հարուցած վարույթն առանց քննության թողնելու մասին որոշում դատարանը չի կարող կայացնել, քանի որ ձերբակալման իրավաչափության վիճարկման վերաբերյալ վարույթ դատարանը հարուցում է այն ժամանակ, երբ, ի թիվս այլնի, պահպանված են դրանց ներկայացվող ձևական պահանջները:

Ինչ վերաբերում է Օրենսգրքի 303-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված իրավակարգավորմանը, ապա այս մասով հարկ է արձանագրել, որ մինչդատական ակտի վիճարկման վերաբերյալ հարուցած վարույթը կարող է դատարանի որոշմամբ կարճվել այն դեպքում, երբ բողոքը ներկայացրած անձը կամ նրա ներկայացուցիչը կամ պաշտպանը բողոքի քննության կապակցությամբ նշանակված դատական նիստին չեն ներկայացել: Վերոգրյալից հետևում է, որ դատական երաշխիքների փուլում դատարանը, չանդրադառնալով բողոքի հիմքերին և հիմնավորումներին, կարող է հարուցած վարույթը կարճել բողոքը ներկայացրած անձի կամ նրա ներկայացուցչի կամ պաշտպանի կողմից դատական նիստին չներկայանալու դեպքում, ինչը, մեր կարծիքով, բողոքի բովանդակության, հիմնավորվածության հետ որևէ կապ չունի, ուստի այն կարելի է դիտարկել որպես ձևական կողմի ապահովման բացակայություն:

¹ Խոսքը գնում է մինչդատական ակտը վիճարկելու վերաբերյալ բողոքների մասին. ձերբակալման իրավաչափության դեմ բերված բողոքների համար այլ կառուցակարգեր են սահմանված:

Վերոգրյալ վերլուծությունների պայմաններում կարող ենք արձանագրել, որ վարույթը կարճելու մասին որոշում կայացնելու դատարանի լիազորությունը ևս կիրառելի չէ ձերբակալման իրավաչափության վիճարկման վերաբերյալ հարուցած վարույթների մասով:

2. Ձերբակալված անձին կրկին ձերբակալելու անթույլատրելիության մասին: Օրենսգրքի 108 և 109-րդ հոդվածների համակարգային վերլուծությունից բխում է, որ անձը ձեռք է բերում ձերբակալվածի կարգավիճակ նրան փաստացի ազատությունից զրկելու (արգելանքի վերցնելու) պահից: Ձերբակալվածին փաստացի ազատությունից զրկած անձը (նույն ինքը՝ ձերբակալում իրականացրած անձը) կազմում է անձի ձերբակալման արձանագրություն: Հարկ է արձանագրել, որ ձերբակալման արձանագրությունը կազմելու պահին փաստացի ազատությունից զրկված անձն արդեն իսկ ունի ձերբակալվածի կարգավիճակ: Ձերբակալվածին փաստացի ազատությունից զրկելուց հետո, անհապաղ, բայց ոչ ուշ, քան 6 ժամվա ընթացքում վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է ձերբակալվածին հանձնել նրան ձերբակալելու կամ ազատ արձակելու մասին որոշումը: Ենթադրենք՝ վարույթն իրականացնող մարմինը որոշում է կայացնում անձին ձերբակալելու մասին: Ստացվում է մի իրավիճակ, երբ վարույթն իրականացնող մարմինը իր որոշմամբ ձերբակալում է արդեն իսկ ձերբակալված անձին: Նման իրավիճակը կարելի է մեկնաբանել օրենսդրի կողմից անձի ազատության իրավունքի սահմանափակման հիմք հանդիսացող արձանագրությունը որոշմամբ փոխարինելու և ձերբակալվածի ազատության իրավունքի սահմանափակումը «վերանայելու» (ոչ ուշ, քան 6 ժամվա ընթացքում) գաղափարով: Այլ խոսքով՝ անձի ազատության իրավունքը սահմանափակելու համար հիմք պետք է հանդիսանա ոչ թե արձանագրությունը, այլ որոշումը՝ որպես առավել «ծանրակշիռ» փաստաթուղթ: Մինչույն ժամանակ հարկ է նշել, որ որոշման՝ որպես դատավարական փաստաթղթի կարևորությունն ընդգծելուն ուղղված կարգավորումները չպետք է առաջացնեն կրկնակի գործողություններ կատարելու անհրաժեշտություն (Օրինակ՝ ձերբակալել արդեն իսկ ձերբակալված անձին): Կարծում ենք, որ վարույթն իրականացնող մարմինն անձին «ձերբակալելու կամ ազատ արձակելու վերաբերյալ» (ձևակերպումն ըստ Օրենսգրքի) որոշմամբ պետք է

անդրադառնա հետևյալ հարցին՝ արդյո՞ք շարունակում են առկա լինել անձին փաստացի ազատությունից զրկելու հիմքերը: Այլ խոսքով՝ արդյո՞ք անձին անազատության մեջ պահելու անհրաժեշտությունը չի վերացել: Անդրադառնալով վերոնշյալ հարցին՝ վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է կայացնի հետևյալ որոշումներից մեկը.

- Որոշում՝ անձի ազատության իրավունքի սահմանափակումը վերացնելու և անձին ազատ արձակելու մասին, կամ

- Որոշում՝ անձին փաստացի ազատությունից զրկելու հիմքերի առկայության (հիմքերի առկայությունը պետք է կրկին գնահատվի որոշումը կայացնելու պահին) և անձի ազատության իրավունքի սահմանափակման շարունակական անհրաժեշտության մասին:

Նման մոտեցման պարագայում անձի ազատության իրավունքի սահմանափակման հիմք կհանդիսանա որոշումը՝ որպես «ծանրակշիռ» դատավարական փաստաթուղթ, հնարավորություն կտրվի «վերանայելու» ձերբակալվածի ազատության իրավունքի սահմանափակումը և վերջապես ձերբակալված անձը կրկին՝ երկրորդ անգամ չի ձերբակալվի:

Մինևույն ժամանակ հարկ է արձանագրել, որ ձերբակալման արձանագրությունն ու անձին ձերբակալելու մասին որոշումը պետք է փոխլրացնեն միմյանց: Այլ խոսքով՝ անձի ազատության իրավունքը սահմանափակելիս ձերբակալումն իրականացնող անձը պետք է ձերբակալման արձանագրության մեջ հստակ մատնանշի ձերբակալման այն հիմքերը, որի համար անձը պահվում է անազատության մեջ: Այդ հիմքերը պետք է նույնական լինեն անձին ձերբակալելու մասին որոշմամբ ամրագրված հիմքերի հետ: Հակառակ մոտեցման պարագայում կստեղծվի մի իրավիճակ, երբ ձերբակալումն իրականացրած անձը կարող է անձի ազատության իրավունքը սահմանափակել ընտրողական և հայեցողական մոտեցումներով, ինչն անթույլատրելի է¹:

Վերը նշվածը չի ենթադրում սակայն վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից անձին ձերբակալելու մասին որոշում կայացնելիս ձերբակալման արձանագրության արտատպում: Որոշում կայացնելիս վարույթն իրականացնող մարմինը զրկված չէ առավել մանրամասն անդրադառնալ ձերբակալման հիմքերին, պատճառներին, պայմաններին, նպատակին և

¹ Վարույթն իրականացնող անձի հայեցողական մոտեցումների մասին առավել մանրամասն տես հաջորդ ենթահարցում:

ՍԱՀՄԱՆԱՐՈՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 3(11)2023

մեկնաբանել դրանք՝ այդ կերպ ավելի համարժեք դարձնելով անձին անազատության մեջ պահելու անհրաժեշտությունը:

3. Ձերբակալման պայմանների, պատճառների և նպատակի մեկնաբանության, ինչպես նաև վարույթն իրականացնող մարմնի հայեցողական մոտեցումների մասին: Օրենսդիրը ձերբակալումն իրականացնող անձի համար սահմանել է իմպերատիվ պահանջ՝ անձին ձերբակալելիս պետք է կազմել համապատասխան արձանագրություն, որը, ի թիվս այլնի, պետք է պարունակի անձին ազատությունից փաստացի զրկելու (...) պայմանները, պատճառները և հիմքերը.¹

Այս համատեքստում հարկ է արձանագրել, որ քրեադատավարական օրենսդրությունը չի պարունակում որևէ հիշատակում ձերբակալման պայմանների և պատճառների մասին: Այլ խոսքով՝ թե ինչը կարող է լինել ձերբակալման պատճառ կամ պայման, օրենսդիրը չի բացահայտել: Վերը հիշատակված պայմաններում գտնում ենք, որ ձերբակալումն իրականացնող անձին է թողնված դրանց մեկնաբանությունը, ինչը մեծ ռիսկեր է պարունակում և կարող է հայեցողական մոտեցում ձևավորել անձանց ազատության իրավունքը սահմանափակելու հարցում:

Միևնույն ժամանակ հարկ է արձանագրել, որ դրանց մեկնաբանման համատեքստում վարույթն իրականացնող մարմինն այնուամենայնիվ սահմանափակված է ՀՀ Սահմանադրությամբ, մասնավորապես 27-րդ հոդվածով, որի վերլուծության արդյունքում կարող ենք հանգել հետևության առ այն, որ պայմանը հանցանք կատարած լինելու հիմնավոր կասկածի առկայությունն է, իսկ պատճառն արտացոլվում է դրա նպատակի մեջ, այն է՝ ձերբակալումը հիմնավոր կերպով անհրաժեշտ է հանցանքի կատարումը կամ այն կատարելուց հետո անձի փախուստը կանխելու համար:

Վերոգրյալ վերլուծությունների պայմաններում կարող ենք արձանագրել, որ ձերբակալման պատճառները և պայմանները մեկնաբանելիս վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է առաջնորդվի ՀՀ Սահմանադրությամբ, ինչը հանդիսանում է զսպող մեխանիզմ վարույթն իրականացնող մարմնի հայեցողական մոտեցումները կաշկանդելու համատեքստում: Հակառակ մոտեցման պարագայում դատարանը կարող է

¹ Տե՛ս Օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետ:

ձերբակալումը ոչ իրավաչափ ճանաչել՝ արձանագրելով մեղադրյալի իրավունքների խախտումը:

Նման պայմաններում հարկ է նշել նաև, որ Օրենսգիրքը, ի տարբերություն նախորդ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի, չի պարունակում ձերբակալման նպատակների վերաբերյալ նշում կատարելու պարտադիր պահանջ, սակայն անձին ազատությունից զրկելը պետք է համապատասխանի ՀՀ Սահմանադրության 27-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետով սահմանված նպատակներին: Գտնում ենք, որ անձի ազատության հիմնարար իրավունքի սահմանափակումը՝ առանց դրա նպատակը բացահայտելու կամ ձերբակալման նպատակին ընդհանրական, ընտրողական կամ վերացական բնույթի ձևակերպումներ տալու, ուղղակիորեն խախտում է ՀՀ Սահմանադրության 27-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետով սահմանված իմպերատիվ պահանջը. յուրաքանչյուր ոք պետք է տեղեկացված լինի իրեն ազատությունից զրկելու նպատակի, պատճառների և պայմանների մասին, այլապես վարույթն իրականացնող մարմինը ընտրողաբար և սեփական հայեցողությամբ կարող է նշել անձին ազատությունից զրկելու տարբեր նպատակներ (պատճառաբանություններ)՝ այդ կերպ ստեղծելով օրենքով սահմանված ընթացակարգերը շրջանցելու մեխանիզմներ, ինչն անընդունելի է: Անձի ազատության իրավունքի սահմանափակումը յուրաքանչյուր դեպքում պետք է իրականացվի ՀՀ Սահմանադրությանն ու օրենքներին համապատասխան՝ իրավական որոշակիության սկզբունքի պահպանմամբ:

Այսպիսով, կարող ենք արձանագրել, որ ձերբակալման պատճառների և պայմանների անհստակության, ինչպես նաև ձերբակալման նպատակի մասին պարտադիր նշում կատարելու պահանջի բացակայության պայմաններում Օրենսգիրքը կարիք ունի լրացումների և փոփոխությունների, քանի որ ձերբակալման վերաբերյալ հասարակական հարաբերությունները կարգավորող իրավանորմերը, որպես անձի հիմնարար իրավունքները և ազատությունները սահմանափակող նորմեր, պետք է համապատասխանեն իրավական որոշակիության սահմանադրական սկզբունքին: Միևնույն ժամանակ հարկ է արձանագրել, որ նույնիսկ իրավական նորմի առավելագույն հստակությամբ ձևակերպման դեպքում դատական մեկնաբանությունը չի բացառվում, օրենսդրական կարգավորման որոշակիությունը և ճշգրտությունը չեն կարող բացարձակա-

նացվել. նույնիսկ ոչ բավարար հստակությունը կարող է լրացվել դատարանի մեկնաբանություններով:¹

4. Հիմնավոր կասկածի անմիջականության մասին: Ուշադրության է արժանի Օրենսգրքի 288-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 5-րդ կետի իրավակարգավորումը, համաձայն որի՝ դատարանը որոշում է կայացնում խափանման միջոց կիրառելու վերաբերյալ միջնորդությունը մերժելու մասին, եթե հանգում է հետևության, որ սույն օրենսգրքի 108-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով սահմանված դեպքում անձին ձերբակալելիս հիմնավոր կասկածը ակնհայտ չի եղել անմիջականորեն ծագած:

Այլ խոսքով՝ խափանման միջոց կիրառելու մասին միջնորդության քննության ընթացքում դատարանը ոչ միայն ստուգում է ձերբակալման իրավաչափությունը, այլև ստուգման է ենթարկում «հիմնավոր կասկածի» ակնհայտ անմիջականորեն ծագած լինելու հանգամանքը: Այդ հարցի պարզումը կարող է էական ազդեցություն ունենալ միջնորդության քննության կապակցությամբ կայացվող որոշման վրա, քանի որ, եթե դատարանը հանգի հետևության, որ անձին ձերբակալելիս հիմնավոր կասկածը ակնհայտ չի եղել անմիջականորեն ծագած, ապա դատարանը պետք է որոշում կայացնի մեղադրյալի նկատմամբ խափանման միջոց կիրառելու միջնորդությունը մերժելու մասին:

Մեղադրյալի նկատմամբ խափանման միջոց կիրառելու անհրաժեշտությունը կարող է կասկածի տակ դրվել այն պայմաններում, երբ վարույթն իրականացնող մարմինը, տեսադաշտում ունենալով ենթադրյալ հանցանք կատարած անձին, անմիջապես ձեռնամուխ չի լինում վերջինին փաստացի ազատությունից զրկելուն՝ ձերբակալելուն: Բոլոր այն դեպքերում, երբ անձը հանցանք կատարած լինելու անմիջականորեն ծագած կասկածի հիման վրա ձերբակալվելու հետևանքով հայտնվում է վարույթն իրականացնող մարմնի տրամադրության տակ, վարույթն իրականացնող մարմնի պարտականությունն է ստուգել կասկածի հիմնավոր լինելը և նման պարագայում որոշում կայացնել անձին ձերբակալելու վերաբերյալ, իսկ կասկածի հիմնավոր չլինելու պարագայում՝ նրան ազատ արձակել:

¹ Տե՛ս Սահմանադրական դատարանի 2016 թվականի մայիսի 3-ի ՍԴՈ-1270 որոշումը:

Վերոգրյալ վերլուծությունների պայմաններում ակնհայտ է դառնում, որ ցանկացած պարագայում՝ անկախ կասկածի հիմնավոր լինելուց կամ չլինելուց, երբ ենթադրյալ հանցանք կատարած անձը հայտնվում է վարույթն իրականացնող մարմնի տեսադաշտում, վերջինս պարտավոր է ակտիվ գործողություններ սկսել վերը հիշատակված հարցերի պարզաբանման նպատակով:

Նման պայմաններում անթույլատրելի են այն մեկնաբանությունները, թե հիշատակված ընդհանուր կանոնից կարող են լինել բացառություններ. Մասնավորապես, տեսակետն առ այն, որ վարույթն իրականացնող մարմինը, ունենալով ծագած կասկած այն մասին, որ անձը կատարել է ենթադրյալ հանցագործություն, կարող է վերջինին չձերբակալել և շարունակել քննությունը, ապա քննության ընթացքում, երբ վարույթային, քննչական և գաղտնի քննչական գործողությունների արդյունքում ձեռք բերված տվյալների համակցությունը կհատի հիմնավոր կասկածի նվազագույն շեմը, այլ խոսքով՝ ծագած կասկածը կդառնա հիմնավոր, վարույթն իրականացնող մարմինը կարող է անմիջականորեն ծագած հիմնավոր կասկածի առկայության հիմքով ձերբակալել անձին, պետք է բացառել հետևյալ պատճառաբանությամբ:

Ի տարբերություն ՀՀ քրեական դատավարության նախորդ օրենսգրքի, երբ կասկածը բավարար էր անձին ձերբակալելու համար, գործող Օրենսգիրքը սահմանել է անձին ձերբակալելու առավել համաչափ նախապայման՝ կասկածը պետք է լինի հիմնավոր:

Այս համատեքստում հստակ պետք է արձանագրել, որ անմիջականորեն ծագած հիմնավոր կասկածի առկայությունն ամենևին կախված չէ տևական նախաքննության ընթացքում վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից ենթադրյալ հանցանքը կատարած անձի ինքնությունը պարզելու և նրան հայտնաբերելու հետ. անմիջականորեն ծագած հիմնավոր կասկածը առկա է հանցանքի պահին, կամ դրանից անմիջապես հետո, որպես կանոն՝ հենց հանցանքի վայրում ենթադրյալ հանցանքը կատարած անձին ազատությունից զրկելու հետ, քանի որ հանցագործության դեպքի և ենթադրյալ հանցանքը կատարած անձին հայտնաբերելու միջև ժամանակային խզումը վերացնում է ծագած հիմնավոր կասկածի անմիջականությունը:

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐՎԱՆ 3(11)2023

Ընդ որում, Օրենսգրքի 108-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով անձին ձերբակալելու համատեքստում անթույլատրելի է նաև մեկնաբանությունն առ այն, թե վարույթն իրականացնող մարմինն ամեն դեպքում պետք է հնարավորություն ունենա ծագած կասկածը հիմնավոր դարձնելուն ուղղված միջոցառումներ անցկացնելու համար, ուստի հանցագործության դեպքի և ենթադրյալ հանցանքը կատարած անձին հայտնաբերելու միջև ժամանակային խզումը թույլատրելի է: Նման մեկնաբանության պայմաններում քննարկվող ձերբակալման տեսակի համար առանցքային նշանակություն ունեցող անմիջականությունը կորցնում է իր տրամաբանությունը:

Այս համատեքստում կարելի է քննարկել իրավիճակ, երբ փաստացի ազատությունից զրկվում է ենթադրյալ հանցագործությանն առնչություն ունեցող անձը, սակայն փաստացի ազատությունից զրկելու պահին բացակայում է հանցանք կատարած լինելու հիմնավոր կասկածը: Ձերբակալումից հետո 6 ժամվա ընթացքում վարույթն իրականացնող մարմինը ձեռք է բերում այնպիսի փաստական տվյալներ, որոնք հատում են ենթադրյալ հանցանք կատարելու հիմնավոր կասկածի շեմը, որպիսի պայմաններում վարույթն իրականացնող մարմինը որոշում է կայացնում անձին ձերբակալելու մասին: Այլ խոսքով՝ վարույթն իրականացնող մարմնի գործողությունների արդյունքում կասկածը դառնում է հիմնավոր:

Բարձրացվող հարցը հետևյալն է՝ արդյո՞ք իրավաչափ է ձերբակալումն այն պայմաններում, երբ անձին փաստացի ազատությունից զրկելու պահին վերջինի կողմից ենթադրյալ հանցանք կատարելու հիմնավոր կասկածի շեմը հաղթահարված չի եղել:

Այսպես. Օրենսգիրքը անձի ազատության իրավունքը սահմանափակելու համար սահմանել է հանցանք կատարելու հիմնավոր կասկածի առկայություն, ուստի անձի կողմից ենթադրյալ հանցանք կատարելու հիմնավոր կասկածը պետք է առկա լինի նրան փաստացի ազատությունից զրկելու պահին: Քննարկվող ձերբակալման տեսակի համար առանցքային է հիմնավոր կասկածի առկա լինելը մինչև անձին փաստացի ազատությունից զրկելը: Նման մեկնաբանության պայմաններում անթույլատրելի է անձին փաստացի ազատությունից զրկելուց հետո 6 ժամվա ընթացքում, մինչև ձերբակալման մասին որոշման կայացումը, կասկածը հիմնավոր դարձնելուն ուղղված գործողությունների իրականացումն այն տրամաբան

նությամբ, որ ձերբակալման որոշումը կայացնելու պահին ծագած կասկածն արդեն կլինի հիմնավոր, ուստի ձերբակալումը կլինի իրավաչափ:

Պետք է բացառել այն մոտեցումը, թե ձերբակալման իրավաչափության հարցը քննարկելիս անհրաժեշտ է գնահատել անձին ձերբակալելու մասին որոշում կայացնելու պահին հանցանք կատարած լինելու հիմնավոր կասկածի առկայությունը կամ բացակայությունը:

5. Օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 2-րդ մասի «իմպերատիվ» լինելու մասին:

Ուշադրության է արժանի այն իրավիճակը, երբ հանցանք կատարած լինելու անմիջականորեն ծագած հիմնավոր կասկածի առկայության դեպքում անձին ձերբակալելիս վարույթն իրականացնող մարմինը, առանց ձերբակալման արձանագրություն կազմելու, որոշում է կայացնում անձին ձերբակալելու մասին: Ստեղծվում է մի իրավիճակ, երբ անձը ձեռք է բերում մեղադրյալի կարգավիճակ, օգտվում է իր կարգավիճակից բխող իրավունքներից, կրում է պարտականություններ, ծանոթանում է իրեն անազատության մեջ պահելու պայմանների, պատճառների, նպատակների և հիմքերի մասին, սակայն զրկվում է փաստացի արգելանքի վերցվելուց հետո 6 ժամվա ընթացքում իր ազատության իրավունքի սահմանափակման հիմքերի վերանայման հնարավորությունից¹:

Քննարկենք մի իրավիճակ, երբ նախաձեռնված քրեական վարույթի շրջանակներում հարցաքննվում է տուժող ճանաչված անձը: Հարցաքննության ընթացքում, նախաձեռնված վարույթի շրջանակներում ձևավորված քննչական խմբի մեկ այլ քննիչ զննության է ենթարկում դեպքի վայրի տեսագրությունները և պարզում է, որ որպես տուժող հարցաքննվող անձը ենթադրաբար կատարել է քրեական օրենքով չթույլատրված արարք, ուստի վերջինին ձերբակալելու անհրաժեշտություն է առաջանում: Քննիչը որոշում է կայացնում անձին ձերբակալելու մասին: Անձը ձերբակալվում է հարցաքննության ավարտից հետո՝ ժամը 18:00-ին, ենթադրենք՝ հարցաքննությունը տևել է 1 ժամ 30 րոպե: Հստակության համար նշենք, որ ձերբակալման արձանագրություն քննիչի կողմից չի

¹ Վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից 6 ժամվա ընթացքում անձին ձերբակալելու կամ անձին ազատ արձակելու մասին որոշում կայացնելու կարևորության մասին արդեն խոսել ենք սույն աշխատության 2-րդ ենթահարցում:

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐՎԱՆ 3(11)2023

կազմվել, ուստի անձին ձերբակալելու մասին որոշումը (72 ժամվա համատեքստում) հանդիսանում է անձին անազատության մեջ պահելու վերջնական դատավարական փաստաթուղթ. այն 6 ժամվա ընթացքում վերանայելու օրենսդրական պահանջ գոյություն չունի:

Այսպես. քննարկվող իրավիճակում մեր կողմից առաջ քաշված հարցը հետևյալն է՝ արդյո՞ք իրավաչափ է անձին ձերբակալելու մասին վարույթն իրականացնող մարմնի որոշումը և արդյո՞ք կարող ենք արձանագրել մեղադրյալի իրավունքների խախտումը:

Օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի վերլուծությունից կարելի է հանգել հետևության առ այն, որ ձերբակալման արձանագրություն կազմելը գործիքակազմ է ենթադրյալ հանցագործությունը կատարած անձին վարույթն իրականացնող մարմնին ներկայացնելու համար: Ավելին՝ նույն հոդվածի 2-րդ մասն ուղղակիորեն հիշատակում է կատարում վերոգրյալի մասին¹: Կազմել ձերբակալման արձանագրություն այն դեպքում, երբ ենթադրյալ հանցագործություն կատարած անձը գտնվում է վարույթն իրականացնող մարմնի տեսադաշտում, չի բխում Օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի տրամաբանությունից:

Ինչ վերաբերում է փաստացի ազատությունից զրկվելուց հետո 6 ժամվա ընթացքում ձերբակալման հիմքերը վերանայելու և անձին ազատ արձակելու մասին որոշում կայացնելու «անհնարինությանը», ապա այս մասով հարկ է արձանագրել, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ չի հաստատվի անձի կողմից քրեական օրենքով նախատեսված արարք կատարելու վերաբերյալ կասկածը կամ կվերանա անձին անազատության մեջ պահելու անհրաժեշտությունը, վարույթն իրականացնող քննիչը կամ հսկող դատախազը, առաջնորդվելով Օրենսգրքի 114-րդ հոդվածով սահմանված իրավակարգավորումներով, կարող են որոշում կայացնել անձին ազատ արձակելու մասին, ուստի քննարկվող դեպքում գուցե ձերբակալումն իրականացվել է քրեադատավարական կառուցակարգերի ոչ էական խախտմամբ, սակայն այն չի հանգեցնում ձերբակալման ոչ իրավաչափ լինելուն, հետևաբար չենք կարող արձանագրել նաև մեղադրյալի իրավունքների խախտում:

¹ Օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հիմքով ձերբակալվածին հետաքննության մարմնին կամ վարույթ իրականացնելու իրավասություն ունեցող մարմնին բերելուց անմիջապես հետո ձերբակալում իրականացրած անձը կազմում է անձի ձերբակալման արձանագրություն:

О НЕКОТОРЫХ ОСНОВОПОЛАГАЮЩИХ ПРОБЛЕМАХ ПРАВОМЕРНОСТИ АРЕСТА

Аннотация

Работа посвящена судебным гарантиям правомерности ареста. Недавно принятый Уголовно-процессуальный кодекс РА внес фундаментальные изменения в механизмы задержания, поэтому в представленной статье были рассмотрены некоторые вопросы, связанные с правомерностью задержания, на основании чего были сделаны конкретные предложения для более легкого применения нового Кодекса.

Для достижения закрепленных Конституцией целей государство, используя пригодные и необходимые средства, может соразмерно ограничивать основные права и свободы лиц. Чем интенсивнее ограничение основных прав и свобод человека, тем больше груз обоснования ограничения. Одним из основных прав, которые могут быть ограничены, является право человека на свободу. Мерой ограничения права на свободу является нахождение лица в заключении, а также применение ареста в качестве меры пресечения в отношении обвиняемого. Действующий уголовно-процессуальный кодекс РА (далее - Кодекс), подвергнув существенным изменениям поэтапную структуру уголовного судопроизводства, устанавливает ряд нововведений, касающихся механизмов задержания. Учитывая тот факт, что новый Кодекс еще недостаточно «отшлифован», тема настоящей работы представляется актуальной.

Ключевые слова: свобода, право, правомерность, арест, решение, ограничение.

ON CERTAIN ISSUES OF LEGITIMACY OF THE ARREST

Annotation

This research is dedicated to judicial guarantees of legitimacy of the arrest. The newly adopted Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia has fundamentally changed the structures of the arrest, so this article discussed some issues related to the legitimacy of the arrest, and based on which,

specific recommendations were presented to make the new code easier to apply.

In order to achieve the goals set by the Constitution, the state, using suitable and necessary means, can proportionately limit the fundamental rights and freedoms of individuals. The more intensive the restriction of basic rights and freedoms of a person, the greater the burden of justifying the restriction. One of the fundamental rights subject to restriction is also the right to freedom of the person. A measure of restriction of the right to freedom is the arrest of a person, keeping him in prison, as well as applying detention to the accused as a preventive measure. The current Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia (hereinafter referred to as the Code), making significant changes to the staged structure of the criminal procedure, establishes a number of innovations related to arrest procedures. Given that the new Code is not yet sufficiently "polished", this research becomes even more relevant.

Keywords: freedom, right, legitimacy, arrest, decision, limitation.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 05.10.2023 թ., տրվել է գրախոսության 10.10.2023 թ., ընդունվել է տպագրության 12.10.2023 թ.: